

¹ Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін.; Нац. акад. прав. наук України. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2011. – С. 403.

² Право інтелектуальної власності: Акад. курс : підруч. для студ. вищих навч. закладів / О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін. ; за ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – С. 55.

³ Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 1998. – Т. 5: П. – С. 12–13.

⁴ Михайлюк Г. О. Забезпечення прав інтелектуальної власності: конституційно-правовий аналіз / Г. О. Михайлюк // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2013. – № 6. – С. 64–67 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nzizvru_2013_6_14.pdf – Назва з екрана.

⁵ Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін.; Нац. акад. прав. наук України. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2011. – С. 405–406.

⁶ Проект Національної стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sips.gov.ua/ua/ip-strategy28082014> – Назва з екрана.

Резюме

Яшарова М. М., Матат А. В. Конституційно-правовий аналіз права інтелектуальної власності в Україні.

Стаття присвячена проблемам права інтелектуальної власності в контексті його конституційного закріплення та законодавчого визначення.

Автори розглядають загальну тенденцію розвитку та становлення права інтелектуальної власності як конституційного права людини в Україні, а також сучасні процеси, пов'язані з цією проблематикою.

Ключові слова: право інтелектуальної власності, Конституція України, права людини, об'єкти права інтелектуальної власності, інноваційна діяльність.

Резюме

Яшарова М. М., Матат А. В. Конституционно-правовой анализ права интеллектуальной собственности в Украине.

Статья посвящена проблемам права интеллектуальной собственности в контексте его конституционного закрепления и законодательного определения.

Авторы рассматривают общую тенденцию развития и становления права интеллектуальной собственности как конституционного права человека в Украине, а также современные процессы, связанные с этой проблематикой.

Ключевые слова: право интеллектуальной собственности, Конституция Украины, права человека, объекты права интеллектуальной собственности, инновационная деятельность.

Summary

Yasharova M., Matat A. Constitutional and legal analysis of intellectual property rights in Ukraine.

The article is devoted to the problems of intellectual property rights in the context of its constitutional and legislative consolidation definition.

The author examines the general trend of development and establishment of intellectual property as a constitutional human rights in Ukraine, as well as modern processes related to this issue.

Key words: intellectual property rights, the Constitution of Ukraine, human rights, intellectual property rights, innovation.

УДК 347.78 (045)

Н. В. ТРОЦЮК

Ніна Валеріївна Троцюк, аспірантка Національного авіаційного університету

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ АВТОРСЬКИХ ПРАВ

Апріорі захист прав забезпечується всіма нормами права, насамперед провідних галузей: цивільного та адміністративного. Проте щодо авторського права адміністративно-правовий захист виписаний не кращим чином і навіть заперечується.

Водночас можна погодитися з іншим відправним положенням: поняття «захист прав» є міжгалузевою правовою категорією та, відповідно, широко використовується на законодавчому рівні у наукових дослідженнях в галузі «правознавства» та пов'язане з суміжними поняттями «охорона прав», «правова охорона», «правове забезпечення» тощо¹.

Окремі аспекти реалізації адміністративно-правових засобів захисту, окрім В. Б. Авер'янова, висвітлювали С. С. Алексєєв, О. М. Бандурка, Ю. П. Битяк, І. Л. Бородін, Р. А. Калюжний, А. Т. Комзюк, А. В. Малько та інші науковці, про що йдеться нижче. Проте досі відсутній єдиний підхід до розуміння поняття «адміністративно-правовий захист», що спровоковано відсутністю його легального визначення та нескінченими суперечками науковців, які, мабуть, не припиняться ніколи. І молодше покоління не прислуховується до старшого, не враховує зроблених помилок і незмінно їх повторює.

© Н. В. Троцюк, 2015

Мета роботи – обґрунтувати адміністративно-правовий захист авторських прав як такий та окреслити можливі його напрями. Об'єктом є відносини, які виникають при забезпеченні здійснення права на захист авторських прав, а предметом – конструкція адміністративно-правового захисту в чинному законодавстві та доктрині.

Перш ніж розкрити адміністративно-правовий напрям захисту авторських прав, слід визначитися у його тлумаченні, встановленні змісту й обсягу. Проблема полягає у визнанні того, що найменш ефективним захистом права інтелектуальної власності є адміністративно-правовий захист, як такий, що не систематизований і не упорядкований, поширюється лише на окремі об'єкти права інтелектуальної власності, а об'єкти авторського і суміжних прав взагалі йому не підлягають², з чим можна не погодитися хоча б з таких причин: категорія «захист прав» є реальною і такою, без якої втрачається сам сенс суб'єктивного права і воно перетворюється на декларацію; створені й діють, хай і не кращим чином, державні органи, які реєструють права на об'єкти авторського права; є практика діяльності судів із захисту авторських прав.

Відправним для цього може слугувати те, що Конституція України закріпила основу принципово нового погляду на суспільне призначення адміністративного права, його якісно нову роль у регулюванні відносин між державою і громадянами. У його ціннісній характеристиці акценти щоразу більше зміщуються до правоохоронних та правозахисних. За своїм глибинним призначенням, як зазначав В. Б. Авер'янов, адміністративне право має визначатися як «право забезпечення і захисту прав людини»³. У такому сполученні термін «захист» тлумачиться у сенсі: захищати чи охороняти, заступництво і підтримка; діяльність у суді з відстоювання інтересів сторони процесу⁴.

Сутність захисту прав, на наш погляд, може бути визначено через його:

- підставу – порушення, невизнання прав чи їх заперечення;
- призначення – припинення порушень, відновлення порушених прав, відшкодування чи компенсацію втрат від порушень, покарання порушника;

- зміст – вужче ніж охорона прав і полягає у реагуванні на перешкоди у здійсненні суб'єктивного права.

При розгляді адміністративно-правової охорони права інтелектуальної власності О. О. Обушак зазначив, що поняття «захист» пов'язане не з нормальною реалізацією прав, а лише з конкретним правопорушенням або оспорюванням прав. Тобто, під захистом розуміється передбачена законодавством діяльність відповідних державних органів, передусім правоохоронних і контролюючих, та їх посадових осіб щодо поновлення порушеного права, припинення таких порушень, а також створення необхідних умов для притягнення до юридичної відповідальності осіб, винних у вчиненні протиправних дій, внаслідок яких було завдано шкоди правам та законним інтересам суб'єктів інтелектуальної власності⁵. Таким чином, поняття «охорона» і «захист» співвідносяться як ціле та частина;

- мету – відновлення нормального для потерпілого чи заінтересованого суб'єкта порядку здійснення прав у межах встановлених нормативно-правовим актом приписів та дозволів;

- засіб – діяльність самого носія суб'єктивного права з протидії його порушенню чи дія уповноваженого державного чи іншого органу з припинення самого порушення та застосування примусу до порушника.

У доктрині права щодо захисту прав склались його розуміння як:

- сукупності взаємопов'язаних правових засобів, способів і форм, за допомогою яких за необхідності забезпечується захист прав суб'єктів господарювання у разі їх порушення⁶ чи, розкриваючи зміст використаних понять, – накопиченого впливу на порушників для захисту суб'єктивного права, що має вади системного, сутнісного, тавтологічного та механізмового спрямувань та ігнорує сам закон як мірило і допустимість захисту;

- відновлення порушеного правового статусу та притягнення порушників до юридичної відповідальності;

- реалізація уповноваженим суб'єктом свого права на захист через застосування спеціально уповноваженим органом чи ним самостійно передбачених законом способів захисту з метою відновлення порушеного права;

- діяльність із застосування норм права, що спрямована на відновлення права, здійснення інтересів, вчинення відповідного впливу на правопорушника, у тому числі й застосування заходів відповідальності. Однією з найбільш доступних і швидких форм захисту прав громадян О. К. Соколенко назвав саме адміністративно-правову форму⁷. Сутністю адміністративно-правового захисту є застосування заходів адміністративного примусу, які спрямовані на відновлення, визнання прав та припинення порушень прав громадян, здійснюваних органами публічної влади за заявами громадян або з ініціативи компетентних органів⁸.

Захист прав інтелектуальної власності і авторських прав – частина створеної складної й цінної системи охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності, що охоплює можливість безперешкодного здійснення прав із факту створення об'єкта авторського права, забезпечення захисту цих прав чи запобігання їх порушенню та компенсування втрат, що виникають унаслідок такого порушення. Звідси можна передбачити захист як: 1) систему визнання об'єктів охороноспроможними та прав на них; 2) діяльність державних та інших органів з визнання об'єктів охороноспроможними, реєстрації прав на них, перешкоджання порушенням, швидкого реагування відновлення правового становища потерпілих та інших носіїв авторських прав.

Потреба у захисті прав на об'єкт авторського права зростає у міру включення їх у господарський оборот (комерціалізації), а наукових творів – у інформаційні банки баз даних. На цьому етапі цей об'єкт приносить правовласнику прибуток чи іншу, наприклад наукометричну, користь. До того ж, коли інформація про такий об'єкт стає відомою несумлінним конкурентам, у них виникає спокуса використати його у своїх інтересах хоча б тому, що порушник прав знаходиться в більш вигідних економічних умовах, аніж правовласник: не витрачається на створення та охорону об'єкта інтелектуальної власності, на підтримку прав на нього. Якщо він має готову вироб-

ничу базу для використання такого об'єкта, то здатен швидше випустити продукцію з його використанням і просунути її на ринок за більш низькою ціною, ніж володілець майнових прав на об'єкт авторського права.

Адміністративно-правовий захист прав особи слугує надійною гарантією швидкого, ефективного та об'єктивного перетворення загального поняття захисту прав людини на реальність. Вони є ваговим і ефективним напрямом захисту прав взагалі і, як вважає І. Л. Бородін, частиною владно-розпорядчої діяльності державних органів та їх посадових осіб, від яких залежить здійснення прав фізичних осіб⁹. Важливою ознакою доступності цього способу захисту є його «собівартість» (розмір витрат – від моральних засобів до витрачених зусиль і часу). Проте адміністративно-правовий захист стане насправді «економічним» за умови перегляду пануючих у цій сфері концепцій та процесуального законодавства. Власне, адміністративний порядок захисту прав і свобод громадян визначається не характером охоронюваних прав, а колом державних органів, які здійснюють цей захист, та змістом норм, що регулюють процес їх правозахисної діяльності.

Можна солідаризуватися, що «адміністративно-правовий захист прав, свобод та законних інтересів громадянина являє собою сукупність застосовуваних у порядку, врегульованому нормами адміністративного права, засобів, спрямованих на здійснення уповноваженими на те органами, посадовими особами, а також особами та громадянами відповідних процесуальних дій, процедур, які спрямовані на припинення незаконного посягання на права, свободи та інтереси громадян; ліквідацію будь-яких перешкод, що виникають при їх здійсненні; визнання або підтвердження, поновлення та примусове виконання прав, невиконаних або неналежним чином виконаних обов'язків з притягненням винної особи до відповідальності»¹⁰. Тобто, об'єктом адміністративно-правового захисту є права, свободи та інтереси громадян, які потерпають від незаконного посягання, не можуть бути повноцінно реалізовані внаслідок протиправних перешкоджань з боку інших осіб. Одним із таких прав є авторські права.

У широкому сенсі адміністративно-правовий захист авторських прав як один з його напрямів – це правозастосовна та правоохоронна владна діяльність публічної адміністрації щодо вирішення індивідуальних справ з метою припинення та відновлення порушень прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, відшкодування збитків потерпілим і притягнення винних до адміністративної відповідальності, або/та створення умов для притягнення їх до іншого виду юридичної відповідальності.

Враховуючи положення Конституції України про власницьке спрямування прав інтелектуальної власності (ст. ст. 13, 41), а також те, що право є правом кожного громадянина чи володільца прав, адміністративно-правовий захист прав володільців авторських прав є напрямом діяльності Української держави. Таким чином, адміністративно-правовий захист авторських прав – це система передбачених нормами адміністративного права засобів, способів, які в межах юрисдикційної форми застосовуються з метою визнання, поновлення їх прав, усунення протиправних перешкод в їх здійсненні та притягнення винних у порушенні цих прав до відповідальності.

Адміністративно-правовий захист авторських прав має загальні, спеціальні та окремі способи. Загальні способи притаманні адміністративно-правовому захисту всіх суб'єктів цих правовідносин, серед яких є: уповноважені органи держави, органи місцевого самоврядування в межах наданих їм повноважень; фізичні та юридичні особи, володільці особистих немайнових та майнових прав у разі їх порушення вправі звернутися за адміністративно-правовим захистом до уповноважених органів держави; коло прав передбачені і охоронювані законом, щодо яких застосовуються адміністративно-правовий захист, а саме права, щодо здійснення яких суб'єкти вступили або мають намір вступити у правовідносини на законних підставах; права, щодо яких застосовується такий захист, повинні перебувати у стані порушення або під безпосередньою загрозою такого порушення, неправомірне перешкоджання виникненню відповідних прав, реалізації, неправомірне припинення прав тощо; адміністративно-правовий захист відрізняється швидкістю та динамізмом досягнення кінцевої мети забезпечення поновлення порушених прав та законних інтересів.

Спеціальними засобами є такі, що притаманні захисту прав інтелектуальної власності взагалі. Зокрема, у ст. 432 ЦК України¹¹ вказані спеціальні засоби, які за своєю суттю є адміністративно-правовими. Йдеться про такі з них, як: 1) застосування негайних заходів щодо запобігання порушенню права інтелектуальної власності та збереження відповідних доказів; 2) зупинення пропуску через митний кордон України товарів, імпорту чи експорту яких здійснюється з порушенням права інтелектуальної власності. Поки суд розгляне питання у цивільному порядку, потреба у цьому може відпасти. Навпаки, зважаючи на абсолютність прав володільців авторських прав та швидкість адміністративних процедур та заходів, вони максимально забезпечують права. Як такий адміністративний орган як митниця може зупинити пропуск через митний кордон України товарів, імпорту чи експорту яких здійснюється з порушенням права інтелектуальної власності? Це можливо або за рішенням суду і виданням судового наказу, або за рішенням вищестоячого адміністративного органу, що буде швидким та ефективним. Порушник у разі доведення його правоти може стягнути завдані йому збитки із недобросовісного заявника.

Окремими способами є ті, які передбачені законодавством про охорону авторських прав, зокрема Законом України «Про авторське право та суміжні права»¹², у ст. ст. 52–53 якого передбачено такі з них, які по суті є адміністративно-правовими. Так, за захистом свого авторського права і (або) суміжних прав суб'єкти авторського права та суміжних прав мають право звертатися в установленому порядку до суду та інших органів відповідно до їх компетенції. Йдеться про такі з них, як: а) вимагати визнання та поновлення своїх прав, у тому числі забороняти дії, що порушують авторське право і (або) суміжні права чи створюють загрозу їх порушення; д) вимагати припинення підготовчих дій до порушення авторського права і (або) суміжних прав, у тому числі призупинення митних процедур, якщо є підозра, що можуть бути пропущені на митну територію України чи з її митної території контрафактні примірники творів, фонограм, відеограм, засоби обходу технічних засо-

бів захисту, в порядку, передбаченому Митним кодексом України; е) брати участь в інспектуванні виробничих приміщень, складів, технологічних процесів і господарських операцій, пов'язаних з виготовленням примірників творів, фонограм і відеограм, щодо яких є підстави для підозри про порушення чи загрозу порушення авторського права і (або) суміжних прав, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України; ж) вимагати від осіб, які порушують авторське право і (або) суміжні права позивача, надання інформації про третіх осіб, задіяних у виробництві та розповсюдженні контрафактних примірників творів і об'єктів суміжних прав, а також засобів обходу технічних засобів захисту, та про канали їх розповсюдження; з) вимагати прийняття інших передбачених законодавством заходів, пов'язаних із захистом авторського права та суміжних прав.

На користь такого поділу, як ми вважаємо, працюють такі обставини: встановлена можливість реєстрації прав на окремі об'єкти авторського права; оборотоздатність носіїв об'єктів авторських прав контролюється державними органами; державний моніторинг; вчиняється контроль та нагляд за використанням об'єктів авторського права органами державної влади; на суб'єктів авторського права покладається обов'язок виконувати ряд правових приписів; умовою належної реалізації суб'єктами своїх правомочностей щодо окремих об'єктів авторського права є належне виконання їх обов'язків щодо вільного їх використання.

Адміністративному праву належить важлива роль у захисті особи від неправомірних і недоцільних дій суб'єктів влади та органів місцевого самоврядування, у тому числі в разі порушення ними прав і авторських прав зокрема. Окрім загального законодавства, гарантії прав на захист закріплені спеціальними нормативно-правовими актами (законами Верховної Ради України, нормативними Указами Президента, постановами Кабінету Міністрів України). Серед них – Закони України «Про звернення громадян» та «Про правовий режим надзвичайного стану» тощо.

Таким чином, адміністративно-правовий захист авторських прав розміщено в актах чинного законодавства, навіть включено у такі, які не є адміністративно-правовими за їх суттю. Визначено рівні адміністративно-правового захисту як можливу основу для його консолідації у кодифікованому акті.

¹ Коваль І. Ф. Захист прав у сфері промислової власності : проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування : моногр. / І. Ф. Коваль. – К. : НДІ ІВ НАПрН України, Лазурит-Полиграф, 2011. – С. 10.

² Право інтелектуальної власності : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://readbookz.com/book/192/7158.html>

³ Авер'янов В. Б. Адміністративне право України: доктринальні аспекти реформування / В. Б. Авер'янов // Право України. – 1998. – № 8. – С. 10.

⁴ Новий тлумачний словник української мови. – 2-ге вид., випр. / укл. : В. Яременко, О. Сліпушко. – К. : Аконіт, 2009. – Т. 1: А – К. – С. 733.

⁵ Обушак О. О. Адміністративне регулювання у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності / О. О. Обушак, С. А. Обушак : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_36_7.pdf

⁶ Хозяйственное право Украины : учеб. / под ред. А. С. Васильева, О. П. Подцерковного. – 4-е изд., с изм. и доп. – Х. : Одиссей, 2009. – С. 466.

⁷ Соколенко О. К. Захист прав громадян як основна функція правової держави / О. К. Соколенко // Часопис Київського ун-ту права. – 2013. – № 2. – С. 120.

⁸ Гринюк Р. Ф. Ідея правової держави: теоретико-правова модель і практична реалізація / Р. Ф. Гринюк. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – С. 127.

⁹ Бородін І. Л. Адміністративно-правові способи захисту прав та свобод людини і громадянина : дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право, адміністративний процес» / І. Л. Бородін. – Х., 2004. – С. 88.

¹⁰ Адміністративне право України. Академічний курс : підруч. : у 2 т. / ред. кол.: В. Б. Авер'янов (голова). – К. : Вид-во «Юрид. думка», 2004. – Т. 1: Загальна частина. – С. 378.

¹¹ Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.25.49&nobreak=1>

¹² Про авторське право та суміжні права : Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3792-XII : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/go/3792-12

Резюме

Троцюк Н. В. Адміністративно-правовий захист авторських прав.

У статті йдеться про адміністративно-правовий захист авторських прав, заперечується теза, що він відсутній. Обґрунтовано рівні адміністративно-правового захисту авторських прав: загальний, спеціальний та окремий.

Ключові слова: авторське право, адміністративне право, адміністративно-правовий захист.

Резюме

Троцюк Н. В. Административно-правовая защита авторских прав.

В статье идет речь об административно-правовой защите авторских прав, отрицается тезис, что такая защита отсутствует. Обоснованы уровни административно-правовой защиты авторских прав: общий, специальный и отдельный.

Ключевые слова: авторское право, административное право, административно-правовая защита.

Summary

Trotsyuk N. Administrative and legal protection of copyrights.

The article deals with administrative and legal protection of copyrights. The position of absence of this protection was denied. The levels of administrative and legal protection of copyrights are explained, and they were divided into general, special and individual.

Key words: copyright law, administrative law, administrative and legal protection.